

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 24ΗΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1986

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΡΥΠΑΝΗ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Μιχαὴλ Σακελλαρίου**, παρουσιάζοντας τὸ βιβλίον τῶν κ. Ἰ. Ριζάκη καὶ Ἰ. Τουράτσογλου, *Ἐπιγραφές Ἄνω Μακεδονίας*, τόμ. Α', 1985, λέγει τὰ ἑξῆς:

Γιὰ χάρη τῶν μὴ εἰδικῶν ποὺ παρευρίσκονται σ' αὐτὴ τὴν αἴθουσα θὰ μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ τονίσω μὲ λίγα λόγια τὴ σημασία ποὺ ἔχουν οἱ ἀρχαῖες ἑλληνικὲς καὶ λατινικὲς ἐπιγραφές γιὰ τὴ μελέτη τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ.

Οἱ ἐπιγραφές εἶναι, γενικὰ, ἀνώτερες ποιοτικὰ πηγές ἀπὸ τὶς λεγόμενες φιλολογικὲς ἢ γραμματειακὲς, γιὰτὶ εἶναι ἄμεσες, καὶ δὲν ὑπόκεινται σὲ καμμία ὑποκειμενικὴ ἐπίδραση. Ἀκόμη καὶ ἓνας Θουκυδίδης δὲν ἀπέφυγε ὑποκειμενικὲς ἐπιλογές καὶ ὑποκειμενικοὺς χρωματισμοὺς γεγονότων. Ἐνῶ μία ἐπιγραφή μᾶς γνωρίζει ψήφισμα ὅπως ἀκριβῶς κυρώθηκε, μία ἄλλη ἀποτυπώνει μία συνθήκη ὅπως ἀκριβῶς συμφωνήθηκε, μία τρίτη φέρει μία ἐπιτάφια ἐπιγραφή καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἐπὶ πλέον οἱ ἐπιγραφές μᾶς γνωρίζουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιστατικὰ ποὺ δὲν καταγράφονται στὶς φιλολογικὲς πηγές μας. Ὄταν οἱ πληροφορίες τοὺς συμπίπτουν μὲ πληροφορίες φιλολογικῶν πηγῶν, τὶς ἐπιβεβαιώνουν. Ὄταν διαφέρουν ἀπὸ αὐτές, τὶς διορθώνουν. Ὄταν εἶναι ἄγνωστες ἀπὸ ἄλλοῦ, καὶ αὐτὸ συμβαίνει τὶς πιὸ πολλὰς φορές, εἶναι ἀναντικατάστατες.

Οἱ εἰδήσεις τοὺς καλύπτουν πολλοὺς τομεῖς τῆς ἀρχαιογνωσίας: τὴν πολιτικὴ ἱστορία, τὴν κοινωνικὴ, τὴν οἰκονομικὴ· τὸν ἰδιωτικὸ βίον· τὴ θρησκεία καὶ τὴ λατρεία· τὴν ἰδεολογία· τὴν τοπογραφία· τὴν προσωπογραφία· τὰ ὀνόματα ἀνθρώπων καὶ τόπων. Καὶ ἀπὸ ἄλλη σκοπιά ἀπλώνονται ἀπὸ τὴ μακροῖστορία ὡς

τις μικροσκοπικές ψηφίδες της. Ἀπὸ τρίτη σκοπιὰ φωτίζουν τὰ ἐπὶ μέρους γεγονότα καὶ τὶς μακροπερίοδες ἐξελίξεις.

Φιλολογικὰ κείμενα σπάνια ἀνακαλύπτονται. Οἱ ἐπιγραφές πολλαπλασιάζονται μὲ μεγάλη ταχύτητα. Αὐτὸ τὸ γεγονός, πὺ εἶναι ἓνα πλεονέκτημα γιὰ τὴν ἐπιστήμη, συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα μειονέκτημα. Πολλές ἐπιγραφές ἀργοῦν νὰ δημοσιευθοῦν.

Συνήθως, οἱ ἐπιγραφές δημοσιεύονται γιὰ πρώτη φορὰ μεμονωμένες ἢ κατὰ μικρὰς ομάδες. Ἐπακολουθοῦν ἀναδημοσιεύσεις μὲ καλύτερες ἀναγνώσεις καὶ βελτιωμένες ἐρμηνεῖες σὲ ὄργανα διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα πὺ φιλοξένησαν τὶς πρῶτες ἐκδόσεις. Καὶ ἔρχονται διαρκῶς νέες δημοσιεύσεις τῶν ἰδίων κειμένων. Γιὰ νὰ μπορούμε νὰ ἔχουμε συγκεντρωμένες τὶς ἐπιγραφές πὺ χρειάζομαστε, ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ συλλογικὰς δημοσιεύσεις ἐπιγραφῶν, εἴτε κατὰ περιφέρειες, εἴτε κατὰ εἶδη: π.χ. ἐπιγραφές πὺ ἐξυπηρετοῦν γενικὰ τοὺς ἱστορικοὺς ἢ τοὺς διαλεκτολόγους ἢ ἐπιγραφές ἀκόμη πιὸ εἰδικές: ψηφίσματα, συνθηκας, νόμους, ἐπιτάφιας κ.ο.κ. Αὐτὲς οἱ συλλογικὰς ἐκδόσεις, πὺ λέγονται διεθνῶς *corpora*, καὶ στὴν ἑλληνικὴ «Συντάγματα», καταγράφουν τὴν πιὸ καλὴ ἀπόδοση κάθε ἐπιγραφῆς, μαζί ὅμως μὲ τὶς διαδοχικὰς βελτιώσεις της, καθὼς καὶ μνεῖες καὶ παραπομπές στὴ σχετικὴ βιβλιογραφία.

«Λίθους φθεγγομένους» ἀποκαλοῦσε τὰ ἀρχαῖα ἐνεπίγραφα μνημεῖα ὁ Μαργαρίτης Δήμιτσας, ὁ Μακεδών. Καὶ αὐτὴ τὴν τόσο παραστατικὴ, καὶ ποιητικὴ ἔκφραση χρησιμοποίησε στὸν τίτλο τοῦ ἔργου του, πὺ ἐξέδωσε τὸ 1896 μὲ συλλογὴ ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν ἀπὸ τὴ Μακεδονία.

Ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ καὶ γιὰ πολὺν καιρὸ ἀκόμη οἱ ἀρχαῖες ἐπιγραφές ἀπὸ τὴ Μακεδονία ἦσαν τόσο λίγες καὶ οἱ προσδοκίαι ἀνακαλύψεως νέων ἦσαν τόσο περιορισμένες, πὺ ἡ Πρωσικὴ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν, πὺ ἀνέλαβε νὰ ἐκδώσει σὲ ἓνα Σῶμα πολλῶν τόμων ὅλες τὶς ἑλληνικὰς ἐπιγραφές, πρόβλεψε ἓνα μόνον τόμο γιὰ τὶς ἐπιγραφές ὅχι μόνον τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Θράκης καὶ τῆς Σκυθίας. Αὐτὴ ἡ πρόβλεψη ἦταν τόσο κατώτερη ἀπὸ τὴ συνέχεια τῶν ἀνακαλύψεων, ὡστε δὲν πραγματοποιήθηκε. Στὴ θέση τοῦ προβλεπομένου τόμου ἐκδόθηκαν πολλοὶ καὶ ἡ πρωτοβουλία πέρασε σὲ ἄλλους ὀργανισμοὺς. Ἔτσι οἱ Ρῶσοι δημοσίευσαν πολλοὺς τόμους ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν ἀπὸ τὰ βόρεια παράλια τοῦ Εὐξείνου. Οἱ Βούλγαροι ἐξέδωσαν τέσσερες τόμους ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, πὺ ἔχουν βρεθεῖ στὴ Βουλγαρία. Οἱ Γιουγκοσλάβοι ἐτοιμάζουν τὴν ἐκδοσὴ τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν τῆς δικῆς τους ἐπικράτειας.

Ἡ Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν τῆς Ἀνατολικῆς Γερμανίας, πού ἐδρεύει στὸ Βερολίνο, προσπάθησε νὰ συνεχίσει τὸ ἔργο τῆς Πρωσικῆς Ἀκαδημίας, τουλάχιστον μὲ τὶς ἐπιγραφὰς Μακεδονίας. Ἀλλὰ δὲν πέτυχε, καὶ μὲ μεγάλη καθυστέρηση, νὰ ἐκδώσει σὲ σῶμα παρὰ μόνον τὶς ἐπιγραφὰς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ περιχώρων διὰ τοῦ Ἀμερικανοῦ ἐπιγραφικοῦ Ch. Edson. Ἡ ἔκδοση ἐνὸς ἄλλου τόμου, μὲ τὶς ἐπιγραφὰς τῆς Βοττιαίας καὶ τῆς Πιερίας δὲν εὐοδώθηκε καὶ φαίνεται νὰ ἔχει ἐγκαταλειφθεῖ.

Ὡς πρόσφατα ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστῆμη δὲ δοκίμασε νὰ ἀναλάβει τὴ δημοσίευση ἐπιγραφικῶν συνταγμάτων. Τὸ δημοσίευμα πού ἔχω τὴν τιμὴ νὰ σᾶς παρουσιάσω εἶναι τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Ἐχει συνταχθεῖ ἀπὸ τοὺς διδάκτορες Ἀ. Ριζάκη καὶ Ἰ. Τουράτσογλου. Τίτλοφορεῖται Ἐπιγραφὰς Ἄνω Μακεδονίας, τόμ. Α'. Εἶναι σχήματος 4ου καὶ ἔχει 252 σελίδες, 86 πίνακες καὶ 1 χάρτη. Ἐχει δημοσιευθεῖ ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν καὶ τὸ Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἐρευνῶν. Κυκλοφόρησε τὸ 1985.

Λίγα λόγια γιὰ τὴν προετοιμασία αὐτοῦ τοῦ ἔργου, πού ἄλλωστε δὲ θὰ μείνει μόνον, ἔχουν τὴ θέση τους σ' αὐτὴ τὴν παρουσίαση. Στὸ Κέντρο Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν, σχεδιάσαμε ἓνα μεγάλο καὶ πολυσχιδὲς πρόγραμμα ἐρευνῶν γιὰ τὴν ἀρχαία Μακεδονία. Ἀνάμεσα σ' ἄλλα ἔργα αὐτοῦ τοῦ προγράμματος εἶναι ἡ συγκρότηση πλήρους ἐπιγραφικοῦ ἀρχείου τῆς περιοχῆς καὶ ἡ ἔκδοση τοπικῶν ἐπιγραφικῶν συνταγμάτων. Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία μᾶς πρότεινε νὰ συνεργασθοῦμε. Τὸ Κέντρο μας, ἐκτιμώντας ὅτι αὐτὴ ἡ συνεργασία θὰ ἦταν ὅ,τι καλύτερο θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ πρὸς εὐόδωση τοῦ σκοποῦ μας, ἀποδέχθηκε μὲ προθυμία τὴν πρότασή. Ἐπειτα ἀπὸ συζητήσεις ἀνάμεσα στὸν καθηγητὴ κ. Ν. Γιαλούρη, τότε Γενικὸ Ἐπιθεωρητὴ Ἀρχαιοτήτων, καὶ τὸν δρ. Ἰ. Τουράτσογλου, ἔφορο ἀρχαιοτήτων, ἀπὸ πλευρὰ Ὑπουργείου, καὶ τὸν δρ. Μ. Χατζόπουλο καὶ ἐμένα, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Κέντρου Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν, συντάχθηκε πρωτόκολλο συμφωνίας, τὸ ὁποῖο ὑπογράφηκε, τὴν 11η Μαρτίου 1981, ἀπὸ τὸν τότε Ὑπουργὸ κ. Ἀ. Ἀνδριανόπουλο καὶ τὸν τότε Πρόεδρο τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν καθηγητὴ κ. Φ. Φέσσα. Τὰ συμβαλλόμενα μέρη συμφώνησαν νὰ συνεργασθοῦν στὴ δημιουργία ἐπιγραφικοῦ ἀρχείου τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας καὶ στὴ δημοσίευση τοῦ συντάγματος ἐπιγραφῶν ἀπὸ τὴν ἄνω Μακεδονία. Μὲ τὴν ἴδια συμφωνία ἡ μὲν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία διέθεσε στὸ τελευταῖο ἔργο τὸν κ. Τουράτσογλου, ἀπαλλάσσοντας τον ἐπὶ ἓνα ἔτος ἀπὸ τὶς ὑπηρεσιακὰς ὑποχρεώσεις του, τὸ δὲ Κέντρο Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος διέθεσε τὸν συνεργάτη του κ. Ριζάκη.

Ἡ συνεργασία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας μὲ ἄλλον ἐπιστημονικὸν φο-

ρέα δὲν ἔχει προηγούμενο. Ἡ σύμπραξη αὐτὴ ἀπέδωσε καρπούς, χάρη στὸ συνδυασμὸ τῶν πλεονεκτημάτων πού διέθεταν οἱ δύο πλευρές. Τὸ μὲν Ὑπουργεῖο εἶναι κύριο τοῦ ὕλικου. Τὸ Κ.Ε.Ρ.Α. κράτησε ὅλο τὸ οἰκονομικὸ βάρος τῆς ἐργασίας, μὲ τὴν εὐλυγισία πού διαθέτει τὸ Ε.Ι.Ε. ὡς ἴδρυμα ἰδιωτικοῦ δικαίου. Τὸ Ὑπουργεῖο ἀνέλαβε τὴ δαπάνη τῆς ἐκτυπώσεως, διὰ τοῦ Ταμείου Ἀρχαιολογικῶν Πόρων. Ἀλλὰ καὶ ὁ συνδυασμὸς Τουράτσογλου καὶ Ριζάκη ὑπῆρξε ἐπιτυχέστατος. Καὶ οἱ δύο εἶναι δόκιμοι ἐπιγραφικοί. Καὶ συνεργάστηκαν μὲ ὑποδειγματικὴ ὁμοψυχία. Οἱ ἴδιοι τονίζουν στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ βιβλίου τους (σελ. 15) ὅτι «ὁ τρόπος παρουσίας καὶ διαπραγμάτευσης τοῦ ὕλικου ὑπῆρξε ἀποτέλεσμα κοινῆς ἐργασίας» καὶ ὅτι «τὰ συμπεράσματα... ἀποτελοῦν καρπὸ συλλογικῆς προσπάθειας». Καὶ ἐγὼ μπορῶ νὰ μαρτυρήσω τὴν ἀφοσίωση στὸ κοινὸ ἔργο τους καὶ τὴν πέραν ὥραρίων ἐργασία τους. Πολλοὶ ἄλλοι συνετέλεσαν κατὰ διαφόρους τρόπους στὴν ἐπιτυχία τῆς προσπάθειας. Τοὺς ἀναφέρουμε καὶ τοὺς εὐχαριστοῦμε οἱ συγγραφεῖς καὶ ἐγὼ στοὺς προλόγους μας.

Οἱ συγγραφεῖς, ἔμπειροὶ ἐπιγραφικοί, ἐνήμεροὶ τῶν ἀρχῶν πού σήμερα ἐπικρατοῦν στὶς ἐκδόσεις ἐπιγραφικῶν συνταγμάτων, συνέταξαν τὸ ἔργο τους σύμφωνα μὲ τὶς σύγχρονες προδιαγραφές, πού ἀνάγονται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, στὸν L. Robert.

Στὴν περιεκτικὴ εἰσαγωγὴ ἐκθέτουν τὴν ἱστορία τοῦ βαθμιαίου ἐμπλουτισμοῦ τοῦ μακεδονικοῦ ἐπιγραφικοῦ ὕλικου καθὼς καὶ τὴν ἱστορία τῶν ἐκδόσεών του. Ἐπίσης χαράσσουν τὰ ὅρια τῆς περιοχῆς ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονται οἱ ἐκδιδόμενες ἐπιγραφές. Τέλος ἐκθέτουν τὴ μέθοδο τῆς παρουσιάσεως.

Οἱ ἐκδιδόμενες ἐπιγραφές εἶναι 225, ἀπὸ τὶς ὁποῖες 192 σὲ λίθο, 3 σὲ μέταλλο, 18 σὲ πηλὸ καὶ 2 σὲ ψηφιδωτὰ δάπεδα. 221 εἶναι ἑλληνικές, 4 λατινικές. Οἱ περισσότερες χρονολογοῦνται ἀπὸ τοὺς ρωμαϊκοὺς αἰῶνες. 178 ἀναδημοσιεύονται, 47 δημοσιεύονται γιὰ πρώτη φορά. Ἐδῶ πρέπει νὰ τονίσω ὅτι οἱ συγγραφεῖς ἔκαμαν ἐπανεπιλημμένες ἐξορμήσεις στὴν ὑπαιθρο καὶ στὰ μουσεῖα ὅτι φωτογράφησαν ὅλες τὶς ἐπιγραφές καὶ ἔκαμαν ἔκτυπά τους καὶ ὅτι διασταύρωσαν τὶς ἀναγνώσεις πού ἔκαμαν ἀπὸ τὶς φωτογραφίες, τὰ ἔκτυπα καὶ τὰ πρωτότυπα. Οἱ ἐξορμήσεις στὴν ὑπαιθρο ἐπέτρεψαν σ' αὐτοὺς νὰ κάμουν τοπογραφικὲς παρατηρήσεις, πού ἀξιοποιοῦνται στὴν ἐκδοση τοῦ συντάγματος καὶ σὲ ἀνεξάρτητες μελέτες.

Οἱ ἐπιγραφές ταξινομοῦνται πρῶτα κατὰ γεωγραφικὲς ἐνότητες: Ἑλίμεια, Ἑορδαία, Λυγκηστὶς, Ὀρεστὶς. Στὸ ἐσωτερικὸ κάθε περιοχῆς οἱ ἐπιγραφές κατατάσσονται κατὰ τὶς καθιερωμένες κατηγορίες: ψηφίσματα, ἀναθηματικές, τιμητικές κτλ.

Κατὰ τὴν ὀργάνωση κάθε λήμματος, δηλαδή τοῦ κειμένου καὶ τῶν παντοειδῶν σχολίων πού ἀναφέρονται σ' αὐτό, οἱ ἐκδότες προσπάθησαν νὰ σταθοῦν σὲ μία χρυσὴ τομῆ. Ἀποφεύγουν νὰ ἐπεκταθοῦν σὲ λεπτομέρειες, ἀλλὰ δίνουν ὅλα τὰ κρίσιμα στοιχεῖα. Ἐπιμένουν στὰ ἀμφισβητούμενα σημεῖα καὶ σὲ τομεῖς λιγότερο ἐρευνημένους. Ἡ βιβλιογραφία τους εἶναι ἐνημερωμένη καὶ παρουσιάζεται κριτικά.

Οἱ συγγραφεῖς προτείνουν πολλές νέες ἀναγνώσεις, στὴ θέση παλαιότερων, λανθασμένων, καὶ πολλές συμπληρώσεις σὲ σημεῖα πού ἔχουν καταστραφεῖ. Θὰ ἀναφέρω μερικὰ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα.

Παλαιότερα εἶχε διαβασθεῖ σὲ μία ἐπιγραφή ἓνα ἀνθρωπωνύμιο ΑΝΟΥΚΙΝ, πού θεωρήθηκε αἰγυπτιακό. Οἱ Ριζάκης καὶ Τουράτσογλου διάβασαν σωστά: ΛΟΥΚΙΝ, δηλαδή ἓνα δημώδη τύπο τοῦ ΛΟΥΚΙΟΝ (αἰτιατικὴ τοῦ Λούκιος). Ἔτσι ἀποκλείσθηκε κάθε ἀπόπειρα ἀναζητήσεως αἰγυπτιακῶν παροικιῶν στὴ Μακεδονία.

Μία περίεργη ἑλληνολατινικὴ ἐπιγραφή, ἀπὸ τὴν Καισάρεια Κοζάνης, ἀποδείχθηκε καθαρὰ λατινικὴ (ἀρ. 39). Ἡ πρώτη λέξη εἶχε διαβασθεῖ ὡς ἂν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ τὸ ὄνομα ΑΙΑΝΗ, πού ἔφερε μία μακεδονικὴ πόλη, σὲ ἀπόσταση 5 χιλιομέτρων ἀπὸ τὴν Καισάρεια. Ἀλλὰ ἡ δευτέρη λέξη ἦταν λατινικὴ: VICTORIO-SISSIMIS. Ὁ συνδυασμὸς ἦταν περίεργος, ἀλλὰ κανεὶς δὲν εἶχε ἀνησυχήσει. Ἐπίσης δὲν εἶχε ἀποδοθεῖ σημασία στὸ γεγονός ὅτι πρὶν ἀπὸ τὸ Α τῆς λέξης πού διαβαζόταν ὡς Αϊανὴ ὑπῆρχε ἓνα V. Οἱ Ριζάκης καὶ Τουράτσογλου διάβασαν σωστά VALENTE καὶ κατάλαβαν ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν αὐτοκράτορα Οὐάλεντα. Ἐπειτα συμπλήρωσαν τὰ κατεστραμμένα μέρη, μὲ βάση γνωστὸ καθιερωμένο τυπικὸ, καὶ φάνηκε ὅτι πρόκειται γιὰ ἐπιγραφή πρὸς τιμὴν τῶν αὐτοκρατόρων Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος, τῶν χρόνων 364-367 μ.Χ. Αὐτὴ ἡ ἐπιγραφή εἶναι χαραγμένη στὴ βάση ἑνὸς μνημείου, πού οἱ ἴδιοι ἔδειξαν ὅτι ἔφερε τοὺς ἀνδριάντες τῶν δύο αὐτοκρατόρων. Αὐτὰ τὰ εὐρήματα ἀνοίγουν νέες προοπτικὲς γιὰ τὴν ταύτιση τοῦ οἰκισμοῦ ὅπου εἶχε στηθεῖ τὸ ἐν λόγω μνημεῖο.

Σπουδαιότερες ἀπὸ ἱστορικὴ ἄποψη εἶναι οἱ ἐπιγραφὲς ὑπ' ἀρ. 87 καὶ 186.

Ἡ ὑπ' ἀρ. 87 περιλαμβάνει τὸ «ὑπόμνημα», δηλαδή τὴν ἀναφορά, ἑνὸς τετράρχη τῆς Ἑορδαίας πρὸς τὸν βασιλέα Φίλιππο Ε' καὶ τὴν ἀπάντησή τοῦ βασιλέα. Οἱ διδάκτορες Ριζάκης καὶ Τουράτσογλου σχολιάζουν τὴν ἐπιγραφή διεξοδικὰ μὲ συχνὰς ἀναφορὰς στοὺς προηγούμενους μελετητὲς καὶ μὲ κριτικὲς παρατηρήσεις.

Ἐπ' ἀριθμὸ 186 ἐπιγραφή, ἓνα ψήφισμα τῶν Βαττυναίων, εἶναι ἡ μεγαλύτερη τοῦ συντάγματος καὶ μία ἀπὸ τίς μεγαλύτερες στὸν μακεδονικὸ χῶρο. Ἡ ἀνάγνωση καὶ ὁ σχολιασμὸς τῆς ἀπασχόλησε πλῆθος σημαντικῶν ἐρευνητῶν ἀπὸ

τὴν ἀνεύρεσή της, στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰώνα, ὡς τώρα. Ἡ μεγαλύτερη συμβολὴ τῶν ἐκδοτῶν μας συνίσταται στὴν προσπάθεια πληρέστερης ἀνάγνωσης τῶν ὀνομάτων 56 πολιτῶν. Πράγματι ἀποκατέστησαν σχεδὸν πλήρως τὸν κατάλογο. Καὶ συγχρόνως τὸν ἀπελευθέρωσαν ἀπὸ φανταστικὰ κύρια ὀνόματα παλαιότερων ἀναγνώσεων ποὺ ὀδηγοῦσαν σὲ λανθασμένα συμπεράσματα. Στὴ θέση αὐτῶν τῶν φανταστικῶν ὀνομάτων βρίσκουμε τώρα τὰ σωστά, ποὺ εἶναι τυπικὰ μακεδονικά, ὅπως Ἀραβαῖος, Νικάνωρ, Παράμονος, Πτολεμαῖος καὶ ἄλλα.

Οἱ ἐκδιδόμενες ἐπιγραφές διαφωτίζουν πλῆθος θεμάτων γενικότερου χαρακτήρα, ἰδίως μὲ διασταύρωση τῶν πληροφοριῶν ποὺ μᾶς δίνουν δύο ἢ περισσότερες ἀπὸ αὐτὲς ἢ ἄλλες, ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς τῆς Μακεδονίας, ἢ μὲ τοπογραφικὲς παρατηρήσεις. Αὐτὰ τὰ θέματα δὲ μποροῦν νὰ θιγοῦν στὰ στενὰ πλαίσια τοῦ σχολιασμοῦ τῆς μίας ἢ τῆς ἄλλης ἐπιγραφῆς. Γιὰ τοῦτο οἱ ἐκδότες μας τὰ ἔχουν ἐντάξει σὲ δεύτερο τόμο, τὸν ὁποῖον ἐτοιμάζουν.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία ποὺ εἶχε τὸ πρῶτο κοινὸ ἐγχείρημα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας καὶ τοῦ Κέντρου Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος, ἢ Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ δρ. Γιάννη Τζεδάκη κάλεσε καὶ πάλι τὸ Κέντρο μας σὲ συνεργασία μὲ σκοπὸ, αὐτὴ τὴ φορά, τὴν ἐκδοση τῶν ἐπιγραφῶν μιᾶς ἄλλης περιφερείας τῆς Μακεδονίας, ἀκριβῶς ἀνατολικότερα ἀπὸ τὴν προηγούμενη. Ἡ σχετικὴ συμφωνία ὑπογράφηκε πρὶν ἀπὸ ἓνα ἔτος ἀπὸ τὴν Ὑπουργὸ Κυρία Μελίνα Μερκούρη καὶ τὸν τότε Πρόεδρο τοῦ Ε.Ι.Ε καθηγητὴ Κύριο Ν. Σβορώνο. Τὸ ἔργο τοῦτο, πολλαπλάσιο σὲ ὄγκο, ἐκτελεῖται ἀπὸ ἄλλη ὁμάδα ἐρευνητῶν τοῦ Κέντρου μας καὶ μία ἀρχαιολογικὴ ὑπάλληλο, εἰδικευμένη στὴν ἐπιγραφικὴ, ποὺ ἀποσπάσθηκε ἀπὸ τὴ θέση της γιὰ δύο χρόνια.

Τὰ συντάγματα ἐπιγραφῶν εἶναι ὑψίστης σημασίας ἔργα ὑποδομῆς. Ἡ σύνταξή τους ἀπαιτεῖ μεγάλη προσπάθεια καὶ εὐρύτατο φάσμα γνώσεων. Ἡ ὑπαρξή τους ἀνοίγει δρόμους σὲ ἐρευνες μεγάλης πνοῆς. Ἔτσι τώρα, συνεργάτες τοῦ Κέντρου τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος, βασιζόμενοι στὶς ἐπιγραφές ποὺ ἐκδόθηκαν ἢ εἶναι ὑπὸ ἐκδοση καὶ στὸ γενικότερο ἐπιγραφικὸ ἀρχεῖο ποὺ συγκρότησαν, ἐτοιμάζουν μονογραφίες ἢ ἄρθρα γιὰ ποικίλα θέματα: τοὺς θεσμοὺς τῶν Μακεδόνων, τὴ μακεδονικὴ προσωπογραφία, τὴν ἱστορία καὶ τὴν κοινωνία τῆς Βεροίας, τὴ γλῶσσα τῶν μακεδονικῶν ἐπιγραφῶν, τὴ διαδρομὴ ὀρισμένου τμήματος τῆς Ἑγνατίας ὁδοῦ, τὰ σύνορα Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα, εἰδικότερα, ζητήματα.